

דקלי תמר מצוי במרחב הציבורי

פרק א'

סקירה, ממשק נטיעה ותחזוקה



צילום: שי כץ

נובמבר 2021

כתבו וערכו מקצועית: נעמה לוריה ארבילי, חנוך בורגר ויוסי בן שחר

בהשתתפות: ד"ר ארז ברקאי, ענבר אשכנזי, אביגיל הלר

אדיר אללוס, דני אלמליח, חיים גבריאל, ישי גולדברג, שי כץ, אילן נזריאן, דרור ניסן

1. רקע

דקלי התמר המצוי מהווים חלק בלתי נפרד מנופי ארצנו וממגוון העצים הנטועים בשטחים מגוונים ברחבי הארץ, במרחב הפרטי והציבורי ברשויות, בצירי תנועה ובאתרים קולטי קהל. זהו מין בעל חשיבות תרבותית, פולקלוריסטית וכלכלית.

לעיתים רבות הבחירה בנטיעת תמר מצוי בשטחי גינון נובעת משיקולים המונעים מהרצון בנראות מיידית ("אינסטנט") היות ויש בנמצא עצים בוגרים, אך לעיתים בחירה זו שגויה ובאה על חשבון איכות הצל ובריאות העץ.

חשיבותו הסביבתית של התמר המצוי נחשבת לפחותה בשל ההנחה שאינו מצל דיו. בתמר קיים פוטנציאל הצללה שאינו בא לכדי מימוש וזאת עקב תכנון לקוי ו/או עקב גיזום חריף בלא הותרת כפות. פוטנציאל הצללה עשוי לבוא לידי ביטוי בנטיעה כמקבץ.

כמו כן, אנו עדים לממשק נטיעה ותחזוקה לקוי, בעטיו עלולים להיגרם כשלים מבניים, דעיכה ותמותה. כל אלו עלולים להסב נזק גם לסביבת העץ, עד כדי פגיעה בנפש וברכוש.

בנוסף, בשנים האחרונות אנו עדים להתפרצות המזיק חדקונית הדקל האדומה, הפוגעת קשות במיני דקלים, עד כדי תמותה וקריסה, לעיתים ללא סימנים מוקדמים בולטים לעין. כמו כן, חלה עלייה במספר המקרים של כשלים וקריסות עצי תמר מצוי בשל פגם מבני הנובע מהיצרות הגזע.

מסמך זה יחולק לשני פרקים:

פרק א' - סקירה אודות המין ומתן הנחיות לניהול ממשק נטיעה ותחזוקה.

פרק ב' - פרוטוקול ייעודי ככלי לניהול והערכת סיכונים בתמר מצוי (יפורסם בנפרד).

מודגשת בזאת החשיבות לעריכת סקר עצים ברשות או בכל מוסד אחר, כמסד נתונים הכרחי לניהול משק העצים המצוי באחריותו.

מספור העצים, העלאתם במערכת מידע גיאוגרפית (ממ"ג/GIS) ו/או כקובץ Excel, תסייע לצרכי ניהול והערכת סיכונים, תחזוקה, טיפול, מעקב ובקרה.

ראוי לציין כי יישום ההנחיות לניהול ממשק תחזוקה ונטיעה, הלכה למעשה, כפי שיפורטו בפרק א' להלן, עשוי להביא להפחתה ניכרת של פוטנציאל הסיכון הגלום בעצים מחד ולשגשוג העצים מאידך.

בנוסף, מודגש בזאת כי עד לפרסום חלק ב' כאמור, במידה וקיימת היצרות בגזע העץ, הניכרת לעין, יש לזמן גורם מקצועי לצורך מתן חוות דעת בהיבט בטיחותי. על גורם זה לתת בחוות דעתו התייחסות מקיפה לנתוני העץ, כגון: מיקום העץ במרחב (בהתייחס למידת השימוש הציבורי במקום), נתוני אקלים אופייניים (רוחות שכיחות), בריאות העץ (לרבות: כשלים, מזיקים ומחלות), ממדי העץ, נתונים אודות ההיצרות ביחס לקוטר הגזע, מיקום ההיצרות, משקל כותרת הכפות וכיו"ב.

2. מטרת המסמך

2.1. להעניק למקבלי ההחלטות ברשויות וליתר העוסקים בתחום, כלים מעשיים ומקצועיים לניהול וטיפול בדקלי תמר מצוי המצויים בתחום אחריותם.

2.2. להציג סקירה לשם הרחבת הדעת אודות המין תמר מצוי.

3. סקירת המין - תמר מצוי

שם עברי: תָּמָר מְצוּי שם מדעי: Phoenix dactylifera

משפחה: משפחת הדקליים (Arecaceae) (שייכת לסדרת הדקלאים, Arecales, חד-פסיגיים)

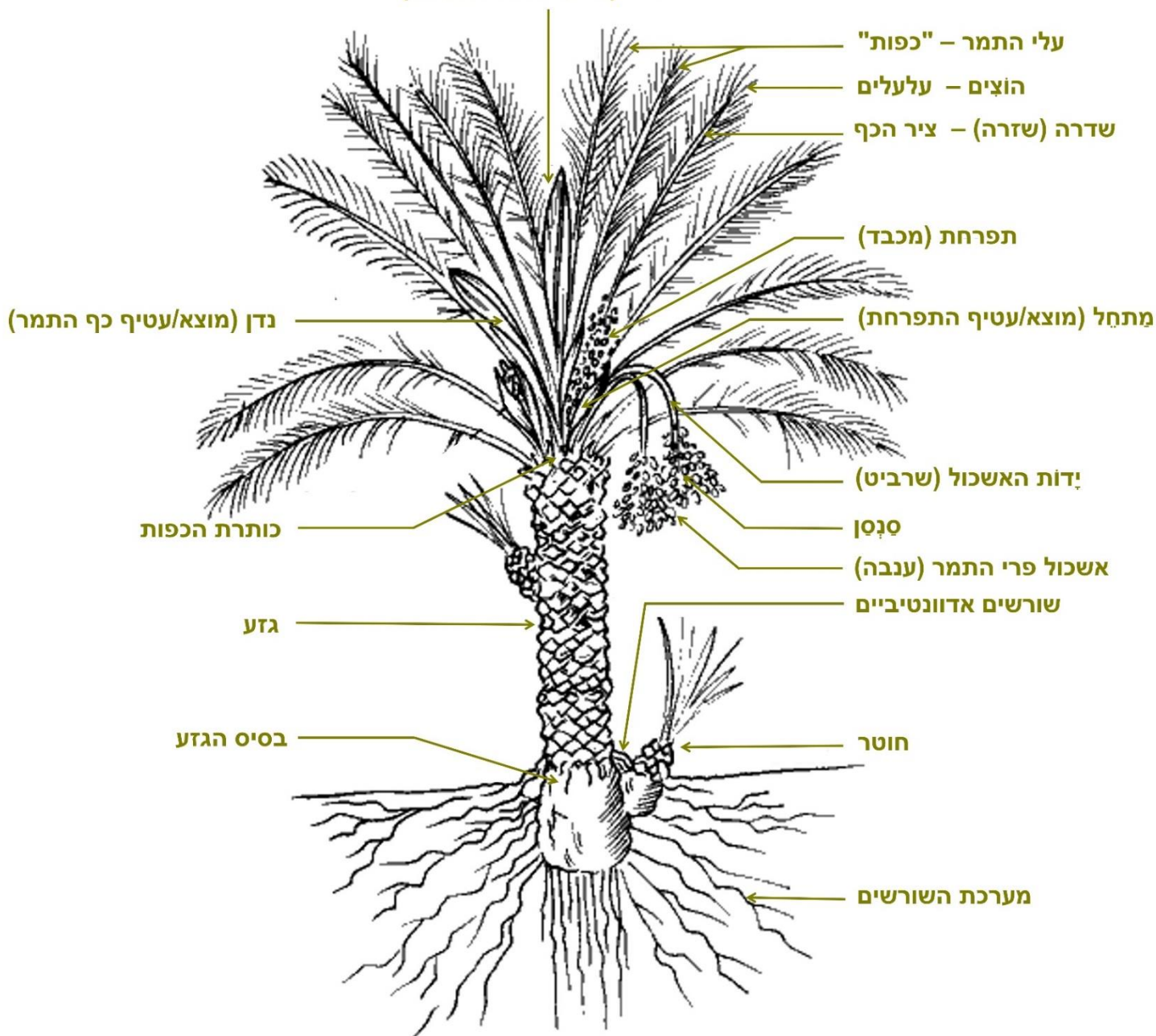
תמר מצוי הינו עץ ירוק-עד, דו-ביתי (ישנם עצי זכר ועצי נקבה). הפרי גדל כמובן רק על הפרטים הנקביים.

התמר המצוי הינו בעל גזע יחיד, זקוף ובלתי מסתעף. החלק העל-קרקעי כולל גזע הנושא כותרת כפות (עלי התמר) שהינה בעלת נוף במופע כדורי. סיבי הגזע הינם צרורות של צינורות הובלה. להבדיל מעצים אחרים שגזעם מתעבה במהלך השנים, קוטר גזעו של התמר נותר אחיד במשך כל חייו ולמלוא גובהו ומתנשא לגובה של כ- 10-20 מטרים. חרף גובהו ובשל מבנה הגזע הסיבי, התמר המצוי נחשב לעץ חזק ועמיד לרוחות.

התמר הינו עץ בעל תוחלת חיים (עשרות שנים). יש להביא נתון זה בחשבון במכלול שיקולי התכנון, התחזוקה והבטיחות, כמו גם את היותו צרכן מים גדול (בשטחי גינון ניתן להפחית את ההשקיה היות והעץ אינו אמור להניב פרי לצורך מסחרי או בכלל).

4. הגדרות – איור אברי התמר

לולבים (מרכז כותרת הכפות)



5. הנחיות לטיפול ותחזוקה בעצים קיימים ומבוססים

5.1. גיזום

התמר הבוגר שומר על מספר קבוע פחות או יותר של כפות. עם פריצת מחזור לולבים, הכפות התחתונות ("הישנות") מתייבשות, מתכופפת מטה ונושרת כעבור מספר חודשים באופן טבעי.

היות והכפות היבשות עלולות לפגום במראהו של העץ ואף להוות מפגע בטיחותי בניתוק טבעי ונפילה בלתי מבוקרת, מומלץ להסירן אחת לשנה עד שנתיים בגיזום.

לגבי גיזום של כפות ירוקות, קיימות גישות שונות, המונעות ברובן מההיבט האסתטי הרווח ופחות מצורך בריאותי ובטיחותי ממשי בהסרתן.

לפיכך, מומלץ לטפח את כותרת הכפות במופע כדורי מלא ולהימנע ככל הניתן מגיזום כפות ירוקות, שכן גיזום כפות ירוקות והותרת פצעי גיזום מהווה מוקד משיכה לחדקונית הדקל האדומה בשל הפרשת חומרים נדיפים.

גיזום מוגזם פוגם גם במופע העץ - עד כדי מצבים אבסורדיים של הותרת כפות בודדות בלבד וקבלת דקל עלוב ומסכן.

המלצה זו תקפה בהנחה שבגזע העץ אין פגמים ו/או שהעץ אינו גדל באזור המאופיין בחשיפה לתנאי רוח קיצוניים (כגון: קירבה לחוף ים, מנהרות רוח, משבי רוח שכיחים וכיו"ב) המחייבים הפחתת משקל/עומס.

כמו כן, הכפות משמשות לתהליך הפוטוסינתזה וגיזום מוגזם פוגם בתהליכים הפיזיולוגיים התקינים של העץ, כגון: ייצור והובלת מוטמעים, דיות וכו'.

במידה והוחלט לגזום משיקולי אסתטיקה/עיצוב (ו/או לצורך פונקציונאלי כגון אספקת סכך בסוכות) ניתן לגזום אחת לשנה עד קו הכפות המקבילות לקרקע / 90° ביחס לגזע העץ ולא מעבר לכך וזאת כאמור על מנת לשמור על מופע כדורי מלא ככל הניתן של כותרת הכפות.

בכל מקרה של גיזום כפות ירוקות יש למרוח מיידית את פצעי הגיזום במשחת גיזום (אופן היישום והמינון בהתאם להוראות היצרן על גבי תווית המוצר) ו/או יישום חומרי הדברה למניעת נגיעות בחדקונית (ראה הנחיות מפורטות בקישור המופיע בסעיף 5.5.3 להלן).

הן לגבי גיזום כפות יבשות והן לגבי גיזום כפות ירוקות, חשוב להקפיד ולגזום את הכף עד בסיסה מבלי להותיר זיזים, קרוב ככל הניתן לגזע ובמרחק אחיד ממנו. זאת על מנת לשמור על מראה מסודר ואחיד של הגזע ומבלי לפגוע בליבת כותרת הכפות (אזור פריצת הלולבים).

יש להביא בחשבון כי גיזום וטיפול בעצים שגובהם עולה על 10 מ' מהווה אתגר לוגיסטי מורכב המצריך מנופים ייעודיים, סגירת נתיבים וכיו"ב.

הסרת חוטרים מבסיס הדקל ומחלקו התחתון של הגזע, מחייב הדברה למניעת נגיעות בחדקונית.

5.2. מועד גיזום

המועד המומלץ לגיזום הינו בחודשים דצמבר – פברואר, כאשר מומלץ לגזום כאמור רק כפות יבשות. גיזום כפות בכל מועד אחר דורש מיד לאחריו ריסוס פצעי הגיזום בתכשירים עפ"י המלצות אחת מהאפשרויות המפורטות בקישור המופיע בסעיף 5.5.3 להלן.

בכל מקרה בעת ביצוע עבודות הגיזום המבוצעות באמצעות מנוף וכיו"ב, על הגזום לבדוק באופן ויזואלי חיזוני הימצאות כשלים (כגון: היצרויות בגזע, חללים בגזע, כיבים וכיו"ב) וכן נוכחות מחלות ומזיקים. בכל מקרה בו אבחן הגזום אחד מאלו, עליו לדווח למזמין העבודה.

5.3. הסרת הפריחה/פרי

מומלץ להסיר באופן גורף את התפרחות (לפני חנטה) בעונה המתאימה. פעולה זו תביא להפחתת עומס ומשקל על הכותרת ותקטין את הסבירות לכשל. בנוסף, תפחית מפגע בטיחותי, תברואתי ואסתטי, העלולים להיגרם עקב הפרי הנופל על הקרקע (במיוחד בשטחים מרוצפים) במרחב הציבורי.

5.4. השקיה

התמר המועתק זקוק משך כל חייו להשקיה קבועה. הכמות היומית בשטחי גינון (בהם תנובת הפרי אינה מהווה שיקול) תלויה בסוג הקרקע ובמיקום הגיאוגרפי.

ככלל, ניתן לומר כי בקרקעות קלות ומנוקזות צריכת המים היומית הבסיסית לעץ הינה כ- 400 לי (בחודשי הקיץ).

יש לקבוע את מנות המים היומיות בהתאם לסוג הקרקע, מיקום העץ (אי תנועה, מדשאה וכיו"ב) והאזור אקלימי.

יש למקד את אזור ההשקיה סביב בסיס הגזע, בשל אופי ותפרושת השורשים. ההשקיה תינתן באמצעות מערכת טפטוף קבועה לצורך מתן השקיה קבועה, לא רק בליפוף טבעות טפטוף בצמוד לגזע כפי שנהוג היום, ברדיוס של 1 מ' לפחות.

5.5. טיפול במזיקים ומחלות

5.5.1. יש לבצע ניטור קבוע לאיתור מחלות ומזיקים. ראוי לנצל את עיתוי מועדי הגיזום גם לנושא זה, היות וגוזמי העצים יכולים לבחון מקרוב את בריאות כותרת הכפות.

5.5.2. חדקונית הדקל האדומה וקרנפית התמר - יש להכשיר את גוזמי העצים ומפקחי הגיזום לזיהוי ואבחון תסמינים חיצוניים נראים לעין, כגון: כרסום עלים סמוך לכותרת, נגירת שרף, נטייה, היצרות, סדקים וכיו"ב.

קיימת חשיבות גבוהה לטיפול מונע, לעיתים קרובות לא נראים סימנים חיצוניים כלשהם לנוכחות החדקונית ולכן יש להקפיד על מספר הטיפולים המומלצים.

5.5.3. מחלת החירכון והעיוותים – פוגעת בקודקוד הדקל, העלים מעוותים, בעיקר בקצוות, צבע ההוצים משתנה וגם שדרת הכפות לחום שחור, הלולב נרקב וגורם לתמות העץ.

יש לשים לב לסימנים כגון אלו ולטפל כנדרש באמצעות חומרים פונגצידיים בהתייעצות עם גורם מקצועי.

[הנחיות לטיפול מונע בחדקונית וקרנפית ראה בקישור: מניעה והדברה של חדקונית הדקל האדומה בעצי דקל בנוי - מרץ 2021](#)

6. הנחיות נטיעה / העתקה

6.1. כללי

נטיעת דקל בוגר הינה מקרה ייחודי הכרוך בהעתקת העץ מהמטע אל שטחי הגינון. אין הכוונה להעתקת דקלים קיימים בין שטחי גינון.

השיטה בה נוטעים חוטרים אינה מקובלת בענף הגינון.

6.2. בחינת הדקל במטע

ישנה חשיבות גבוהה לסימון פרטים נבחרים במטע. המדדים על פיהם יש לבחון את בחירת העצים הינם: בריאות וחיוניות, גזע זקוף וישר, ללא פגיעות מכניות משמעותיות, ללא חוטרים במעלה הגזע, כיפופי כפות או עיוותים, מופע העלווה וכיו"ב.

6.3. גובה העץ

הגובה האופטימלי להעתקת תמר מצוי הינו : 3-5 מ' גזע.

6.4. העדפה לפי זנים

בחירת הזנים נעשית עפ"י תאמה אקלימית (משטר רוחות, מרחק מהים וכיו"ב) וסוג הקרקע, כאשר הזנים המומלצים לשימוש גנני הינם: 'חיאני', 'מג'הול' ו- 'זהידי'. שלושת זנים אלו מאופיינים בכפות צפופות בעלות מראה סמיך, נחשבים לזנים עמידים למחלות ומזיקים, בעלי כושר התאוששות ונמרצים בצימוח.

בכל מקרה מומלץ להתייעץ עם גורם מקצועי באשר לבחירת הזן המועדף.

6.5. הנחיות להעתקה מהמטע לשטח הגינון

6.5.1. עונת העתקה – טווח הזמן האופטימלי הינו בין סוף מרץ לאוגוסט (כתלות במיקום הנטיעה והאקלים בו).

6.5.2. גיזום הכפות – יש לאגד את הכפות באמצעות קשירה ולגזום את הכפות לצורך הפחתת נפח הנוף אך מבלי לגרום נזק ללולבים. הגיזום יעשה ע"י מזמרה ובאופן ידני ובשום אופן ללא שימוש במשור מכני.

6.5.3. מידות והכנת הגוש – קוטר הגוש לפחות 1.3 מ', עומק לפי יכולת העקירה.

6.5.4. פרק הזמן בין עקירה לנטיעה – פרק הזמן מרגע עקירת הגוש ועד לנטיעתו מחדש לא יעלה על 24 שעות. במידה והעקירה מתבצעת בסוף מרץ – תחילת אפריל ניתן להשהות עד 48 שעות לכל היותר. בכל מקרה יש לשמור כל העת על לחות הגוש.

6.5.5. הורדת זיזי הכפות/קילוף – תלוי במצב הזיזים והידות, במידה והן יבשות ניתן להסירן באמצעות קילוף. במידה ואינן יבשות ולא ניתנות להסרה בקלות באמצעות קילוף, יש לגזום לפי אורך הזיזים הקיים באופן סימטרי ואחיד. בכל מקרה יש לשמור על כותרת הכפות כך שלא תיפגע מפעולה זו.

6.5.6. הנפה – תעשה באמצעות מנוף ייעודי בלבד ושימוש ברצועות הנפה תקניות, תוך הקפדה על שמירת שלומות גזע העץ. קשירת הרצועה תעשה בשליש הגזע העליון של העץ מתחת לכותרת הכפות.

6.5.7. הובלה – תעשה באמצעות מוביל ייעודי כך שכל אורך העץ יונח במלואו על גבי הפלטפורמה. כמות העצים תהיה כזאת שלא תסב נזק לעצים.

6.5.8. קיימת חשיבות רבה לנושא פיקוח בשטח בעת עקירת העצים וזאת בכדי למנוע פגיעה במערכת השורשים, שמירה על גוש שורשים מיטבי, מניעת שיהוי בפרק הזמן החולף בין העקירה לנטיעה ושאר הפעולות המפורטות לעיל.

6.6. הנחיות לנטיעה

6.6.1. הכנת בור הנטיעה – ראשית יש לערוך בדיקות קרקע בדגש על מליחות, מרקם האדמה (חול/סילט/חרסית).

על בור הנטיעה להיות מנוקז היטב.

הקרקע הקיימת/מובאת בבור הנטיעה תהיי מאווררת ומועשרת בקומפוסט מטיב מאושר (תקן 801).

בנוסף, רצוי להעשיר את הקרקע בדשן כימי בשחרור מבוקר לשנה.

6.6.2 נטיעה – באדמה קלה מומלץ לנטוע את הגזע עד קצה האזור בו ישנם שורשי אויר (אדוונטיביים) פעילים. בקרקע כבדה ניתן לעשות פעולה זו בהדרגה ע"י תוספת שכבות אדמה בפרקי זמן קצובים.

מודגש כי יש להימנע מנטיעת גזע העץ מעבר לאזור שורשי האוויר כאמור ובמיוחד באדמות כבדות.

תילול (כיסוי הגזע בתלולית אדמה) - יבוצע רק במקרה בו עולה הצורך בעידוד התפתחות שורשים למטרת עיגון העץ (פרקטיקה הנהוגה במטע ופחות בשטחי גינון).

6.6.3 הסרת קשירת הכפות תעשה רק לאחר :

6.6.3.1 פריצת עלווה באורך של כ- 30-40 ס"מ מהקודקוד.

6.6.3.2 בנוסף, יש לבחון את טיב התחדשות מערכת השורשים ובמידה והתחדשות חיונית טובה ניתן להסיר את הקשירה.

6.6.4 השקיה – עם תום שלב הנטיעה, יש להשקות השקיית רוויה ולהתקין מערכת טפטוף קבועה לצורך המשך מתן השקיה באופן מיידי ושוטף. לא רק בליפוף טבעות טפטוף בצמוד לגזע כפי שנהוג היום, אלא עד רדיוס של 1 מ' לפחות.

ככל שעקת ההעתקה תהיה קצרה והתאוששות העץ תהיה מהירה יותר, סביר כי תופעת ההיצרות בגזע תהיה פחות משמעותית. לכן, להשקיה מיידי וקבועה חשיבות עליונה במניעת האטה/עצירת הגדילה.

7. מידע כללי

מוצאו של התמר התרבותי מגיע ככל הנראה מטיפוסי בר הגדלים בכל המזרח התיכון, צפון אפריקה ודרום מערב אסיה, בהם נפוץ ליד מקורות מים מלוחים למחצה, במדבריות בסמוך למי תהום, ליד נביעות ופליגים.

בארץ גדל התמר המצוי כצמח בר במעיינות ובמקומות שבהם מי תהום גבוהים - בערבה, באגן ים המלח ובעמק הירדן התחתון, וכן כצמח תרבות במטעים מסחריים לאורך כל בקעת הירדן והערבה, מבקעת כנרת ועד אילת וכעץ נוי בשטחי גינון בכל רחבי הארץ.

כבר בשנות ה-30 הובאו לארץ זני תמר מעיראק וממצרים. לאחר קום המדינה הובאו זנים נוספים (כ- 60,000 חוטרים) מהמפרץ הפרסי, ביוזמתו של חלוץ מגדלי התמרים, בן-ציון ישראלי. מאוחר יותר הובאו מספר זנים נוספים מקליפורניה.

התמר המצוי נמנה על ארבעת המינים ("לולב") והן על שבעת המינים בהם השתבחה ארץ ישראל. לתמר אזכורים רבים לאורך שנות היסטוריה ארוכות במקרא ובפולקלור של עמי האזור ומיוחסות לו סגולות ריפוי המקובלות ברפואה העממית של יהודי וערביי ישראל.

לפרי התמר ערך כלכלי ותזונתי גבוה. הפרי מכיל עם הבשלתו כ- 50% סוכר, מעט חומרים אורגניים נוספים ומינרלים, בעיקר: אשלגן, מגנזיום, נתרן, ברזל, אבץ ומעט סידן.

פתגם פרסי אומר: "לתמר שימושים רבים, כמספר ימי השנה".

7.1 תאור המין

תמר מצוי הינו עץ ירוק-עד, דו-ביתי (ישנם עצי זכר ועצי נקבה). הפרי גדל כמובן רק על הפרטים הנקביים.

התמר המצוי הינו בעל גזע יחיד, זקוף ובלתי מסתעף. החלק העל-קרקעי כולל גזע הנושא כותרת כפות (עלי התמר) שהינה בעלת נוף במופע כדורי. סיבי הגזע הינם צרורות של צינורות הובלה. להבדיל מעצים אחרים שגזעם מתעבה במהלך השנים, קוטר גזעו של התמר נותר אחיד במשך כל חייו ולמלא גובהו ומתנשא לגובה של כ- 10-20 מטרים. חרף גובהו ובשל מבנה הגזע הסיבי, התמר המצוי נחשב לעץ חזק ועמיד לרוחות.

בראש הגזע כאמור נמצאת כותרת הכפות, ובמרכזה קודקוד צימוח בודד ממנו מתפתחים עלים גדולים, מנוצים המכונים "כפות". התפתחות כל כף עד יציאתה נמשכת כארבע שנים (השלב העוברי המתקיים בליבת הגזע -

(Core). לאחר יציאת הכף מהליבה ("לולב") היא מתקיימת כשנתיים עד ארבע שנים ולבסוף מתייבשת, מתכופפת מטה ונושרת ובסיסה מהווה את הגזע.

במרכז הכף מתמשך ציר מרכזי נוקשה הנקרא "שדרה" (או שזרה), אשר לאורכה 100-250 עלעלים הנקראים "הוצים". העלעלים הסמוכים לקצה הגזע קצרים, נוקשים וחדים כקוצים. אורך כל כף הינו עד כששה מטרים.

התמר המצוי מגיע לבגרות מינית בגיל 6-8 שנים, זמן הפריחה הינו באביב (פברואר – מאי) ונמשך כשלושה שבועות. התפרחת נתונה ב"מתחל" (מוצא/עטיף התפרחת) גלדני ומוצק, שתפקידו להגן על התפרחת תוך כדי פריצתה בין הכפות (שכאמור הינן קוצניות בבסיסן). צורת התפרחת – "מכבד" אשר בקצה צירו ערוכים 50-120 סְסָנִים, אשר לאורכם ערוכים כ- 25-60 פרחים לסנסן.

היות שהתמר המצוי הוא עץ דו-ביתי, לצורך הפריית העץ הנקבי נדרשת האבקה אשר באופן טבעי נישאת על ידי הרוח. במטעים נהוג לבצע האבקה באופן מלאכותי (לקיחת אבקנים מעץ זכר והאבקת הפרחים בעץ הנקבי) בכדי להבטיח אחוזי חנטה גבוהים (פרח נקבי שהופרה מכונה "חנט") ותנובת פרי גבוהה.

מהתפרחות המופרות מתפתחים אשכולות הפרי (הפרי נקרא "ענבה חד-זרעית"), לאשכול ציר מרכזי הנקרא קְדוֹת האשכול (או "שרביט"). משקלו של כל אשכול יכול להגיע לכדי 20 ק"ג כאשר במטע יכול עץ אחד להניב כ- 10-20 אשכולות שמשקלם המצטבר מגיע לכדי 200 ק"ג. הבשלת הפרי חלה בסתיו (ספטמבר-אוקטובר) בשלושה שלבים:

- שלב ראשון הנקרא: תקופת "בוֹסֶר", בה מגיע הפרי לבשלות פיסולוגית, עֲנַבֶּת הפרי לאחר חנטת הפרח הניכרת באפיונות טעמה (המתאפיינת בשינוי צבע קליפת הפרי מירוק לגווני צהוב-אדום מפאת איבוד הכלורופיל והצטברות סוכר עד ריכוז שיא);
- שלב שני הנקרא: תקופת "בוֹחֶל", בה הפרי מתחיל לאבד מים דרך רשת סדקים בקליפה, מתחיל פרוק התאית בדפנות התאים והפרי מתרכך וצבעו האופייני בשלב זה הינו צהוב/ורוד/אדום שהופך בהדרגה לגווני חום עד שחור. זהו מצב ההבשלה האופייני לתמר לח/לח למחצה;
- שלב שלישי הנקרא: תקופת "צְמָל", בה חל איבוד נוסף של מים, זהו המצב ההבשלה האופייני לתמר יבש, כאשר הפרי מצומק לאחר התייבשותו, היכול להשתמר חודשים רבים.

קטיף התמרים נקרא "גדיד" והוא מתבצע בשני שלבים:

- בשלב ראשון נקטפים הבשלים (בוֹסֶר – שהגיע כאמור לבשלות פיסולוגית ועוברים הבחלה מלאכותית בתנאי הקפאה).
- בשלב שני נקטף כל השאר (בוֹחֶל – תמר לח למחצה ותמר לח, וצמל – תמר יבש).

שורשי התמר המצוי בנויים כ"ציצת שורשים" - השורשים העבים מצמיחים שורשים דקים (יונקות) שאינם מתעבים ומתנוונים עם הזדקנותם.

לתמר תאחיזת קרקע טובה, הנובעת מנפח ועומק מערכת השורשים שהינה צפופה ונמרצת ביותר. מקדם רדיוס שורשים מוגן נע בין 6 ל- 8, כך שקוטר בית השורשים יכול להגיע לכ- 6 מטרים (בעץ שקוטר גזעו 40 ס"מ).

7.2. אזור הגידול ותנאי הגידול

התמר המצוי זקוק לתנאי אקלים של חורף מתון וקיץ ארוך וחם מאוד. נפוץ במדבר או בעמקים, באזורים עשירים במי תהום אשר יכולים להיות מלוחים מאוד (עד 2,500 מ"מ כלור) ולפיכך נחשב התמר המצוי לעץ הפרי הסביל ביותר למליחות הקרקע.

התמר המצוי יכול לגדול גם באזורים הרריים עד גובה 1,500 מטרים מעל פני הים, אך באזורים אלו ככל הנראה לא יניב פרי.

התמר המצוי עמיד לסוגי קרקע רבים ושונים. בארץ משגשג בקרקע בזלתית כבדה באזור הכנרת, בחמרה בינונית באזור עמק בית-שאן, בחול באזור אילת ובחאמאדה אבנית באזור יוטבתה.

7.3. ריבוי

ניתן לרבות את התמר המצוי מזרעים (ריבוי מיני - גרטיבי) אך אז כחצי מהנבטים יהיו עצי זכר שאינם מניבים וגם את איכות הפרי של עצי הנקבה לא ניתן לצפות.

לפיכך, ריבוי התמר המצוי נעשה על פי רוב מחוטרים (ריבוי אל-מיני – וגטיבי) בשיטה של "הברכה", המאפשרת התפתחות שורשים מן החוטרים הגדלים על בסיס הגזע של עצי נקבה נבחרים/איכותיים (כך שתכונותיהם תהיינה זהות לזה של עץ האם) והם מהווים את דור ההמשך.

לתמר זנים רבים אשר רובם יובאו ארצה ממצרים ועיראק, בהם: 'ברהי' (תמר צהוב) 'חיאני' (תמר לח), 'מג'הולי' (פרי יבש וגדול), 'דקל נורי', 'חלאווי', 'חדראווי', 'זהידי', 'דרי', 'אמרי'.

7.4. קצב הגידול

קצב הגידול שונה מזן לזן ומושפע מתנאי בית הגידול (תנאי אקלים, מרחב תת-קרקעי, השקיה ודישון).

הזנים 'חיאני', 'מג'הולי ו-'זהידי', גדלים בקצב מהיר ואילו 'חדראווי' הינו זן איטי.

7.5. שימוש גנני

התמר המצוי נפוץ כאמור כעץ נוי בשטחי גינון בכל רחבי הארץ. משמש כבודד, שדרה, בקבוצות, באיי תנועה, לצד בריכות שחיה ונוי, כעץ צל מדברי וכיו"ב.

לעץ מופע המשווה מראה "נקיי" ואחיד ובשל גזעו הזקוף והגבוה הוא מהווה אלמנט ורטיקלי משמעותי ביצירת חלל תכנוני.

לעיתים ניתן לראות דקלי תמר הגדלים כשהם נוטים כלפי הקרקע בזוויות חדות, הגזע מתעקל מעט וכפות הדקל והכותרת מזדקפים כלפי הרקיע, מצב זה אינו בהכרח דורש טיפול, תלוי במיקום העץ.

בישובים רבים לתמר המצוי חשיבות רבה עבור הציבור הדתי כמקור ללולבים ולסכך בסוכות.

היות שניתן לטעת בקלות ובזמינות גבוהה עצי תמר מצוי בוגרים, בישובים רבים מהווה התמר המצוי חלק אינטגרלי ומשמעותי בעיצוב הנוף, וחביב על מקבלי החלטות בהיותו פתרון מידי מן המוכן ("אינסטנטי").

8. מקורות

מרשתת

8.1. אתר צמח השדה - תמר מצוי

8.2. ויקיפדיה - תמר מצוי

8.3. מכללת הרצוג: דעת - לימודי יהדות ורוח (אינציקלופדיה יהודית) - תמר מצוי

8.4. הדר נוי משתלות - קטלוג תמונות של עצי תמר למכירה

8.5. גילי חסקין - מדריך חובק עולם